

บทที่ ๔

รูปแบบ องค์ประกอบและปัจจัยในการพัฒนาที่เหมาะสม ของการบริหารโครงการ ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากที่ได้แสดงมาแล้วในบทก่อน ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำผลของข้อมูลการบริหารโครงการ ที่ได้รวบรวมมาแสดงต่อไป เพื่อให้เห็นสภาพของการบริหารจัดการโครงการของฝ่ายวิปัสสนาธุระ การจัดเก็บข้อมูลการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการจัดเก็บข้อมูล ระบบและกระบวนการพัฒนาวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การบริหาร โครงการกระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ และการบริหารโครงการจาก รวมทั้งการบริหารโครงการ รูปแบบ องค์ประกอบและปัจจัยกระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ จากวิปัสสนาจารย์ของมหาวิทยาลัย

การบริหารโครงการ ได้จากการสัมภาษณ์รองผู้อำนวยการสำนักสงฆ์พระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาไชว์ ทศุสนิโย, ดร. ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศ พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และหัวหน้าฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ พระมหาเมธา จันทสาโร เกี่ยวกับการบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน และกระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ เป็นข้อมูลด้านพุทธวิธีการบริหารได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ข้อมูลกระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ ในการฝึกอบรมของวิปัสสนาจารย์เพื่อพัฒนาการเจริญสติเพื่อเจริญวิปัสสนาของประชาชน ผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในการกำหนดวิปัสสนาภูมิ ๖ อารมณ์วิปัสสนา คือ ขั้น ๕ อายุคนละ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจางสมุปปาต ๑๒ การบริหารหน่วยงาน ได้จากการสัมภาษณ์พระมหาอุทัย พลเทโว, พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี, พระมหาธีรวัชรชินวโร, พระมหาสมถักษณ์ คณธสาโร และพระมหาวิชัย ยติชโย และผลสัมฤทธิ์การบริหารโครงการในการสอบอารมณ์และปรับอินทรีย์

๔.๑ ข้อมูลการบริหารโครงการ

โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชนเป็นโครงการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดให้มีขึ้นเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าฝึกอบรมตามมติคณะรัฐมนตรีที่ได้มีมติเห็นชอบตามที่นางงาน ก.พ. เสนอเรื่อง “ให้ราชการเจ้าหน้าที่และลูกจ้างของหน่วยราชการภาครัฐที่เป็นสตรีไปถือศีลปฏิบัติธรรมโดยไม่ถือเป็นวันลา” โดยฝ่ายงาน

ที่รับผิดชอบจัดทำโครง คือ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและ
บริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๑.๑ การบริหารโครงการ

จากการสัมภาษณ์ พระมหาโชวี ทสุตนิโย, ดร., พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล,
พระมหาเมธา จันทสาโร, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. สามารถสรุปการบริหาร
โครงการได้ ดังนี้

ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน มีการวางแผน การจัดองค์กร
การบริหารงานบุคคล และวิธีการกำกับดูแล ดังนี้

การวางแผน ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ เป็นไปตามนโยบายของสำนัก
ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม ที่กำหนดภารกิจให้ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทำหน้าที่เผยแผ่
พระพุทธศาสนาในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานให้ประชาชน และหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้
พัฒนาตนเองและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและชีวิตประจำวันซึ่งช่วยให้
แก้ปัญหาที่บุคคลและหน่วยงานต้องเผชิญอยู่ให้หมดไป รวมทั้งการปฏิบัติงานของหน่วยงาน
ของภาครัฐและเอกชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากเดิมฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทำหน้าที่ดำเนินการให้บริการปฏิบัติวิปัสสนา
กัมมัฏฐาน ให้แก่นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพียงอย่างเดียว มหาวิทยาลัยได้มี
นโยบายให้ทำภารกิจบริการแก่เจ้าหน้าที่ผู้บริหารและประชาชนทั่วไปเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่
มหาวิทยาลัยในการพัฒนาบุคลากรและประโยชน์แก่สังคมในการพัฒนาประชาชน และหน่วยงาน
ต่างๆ ของภาครัฐและเอกชน ซึ่งการให้บริการแก่สังคม ทางด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานจะช่วยเผยแผ่
พระพุทธศาสนาและประชาสัมพันธ์งานของมหาวิทยาลัย จากเดิมเป็นการพัฒนานิสิตตาม
หลักสูตร ทั้งนี้การพัฒนาประชาชน มีทั้งหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวได้แก่ หลักสูตร ๓ วัน
๒ คืน, ๕ วัน ๔ คืน, ๗ วัน ๖ คืนและ ๑๐ วัน ๙ คืน

ส่วนใหญ่เป็นหลักสูตร ๓ วัน ๒คืน ซึ่งจัดเดือนละ ๒ ครั้ง ซึ่งเป็นไปตามความ
ต้องการของประชาชน รวมทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ที่มีเวลาจำกัดตามภาระหน้าที่
ในการทำงานที่มีอยู่มากจนไม่สามารถปลีกเวลามาปฏิบัติกัมมัฏฐานได้แต่ขณะเดียวกันก็มีความ
สนใจที่จะปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองด้านจิตใจเพื่อละเลิกอบายมุขและเพิ่มศักยภาพของตนเองให้มี
สมาธิในการปฏิบัติงานสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะหน่วยงาน
ภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญในเรื่องการสร้างคามซื่อสัตย์และมีคุณธรรมมากยิ่งขึ้นของ

บุคลากร การดำเนินงานจัดทำหลักสูตรเป็นความรับผิดชอบของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ด้วยวิธีการสมัครด้วยตนเอง โทรศัพท์ อีเมล และโทรสาร

ผู้เข้าอบรมจะต้องเข้าพักที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีส่วนน้อยที่เดินทางไปกลับ ทั้งนี้การปฏิบัติจะเริ่มตั้งแต่ ๐๔.๐๐ น. ถึง ๒๑.๓๐ น. พักรับประทานอาหารเช้า อาหารกลางวัน น้ำปานะ และพักทำกิจส่วนตัว โดยส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกับการสมาทานศีล ๘ ทำวัตรเช้า และทำวัตรเย็น ด้านงบประมาณได้รับจากงบประมาณที่มหาวิทยาลัยจัดให้และเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา

๔.๑.๒. การจัดองค์กรของฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็นงานธุรการ และบริการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งงานบริการ มีอยู่ ๔ งานด้วยกันคือ

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วังน้อย)
๒. ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน (อำเภอบางบาล)
๓. มหาจุฬาอาศรม (อำเภอบางบาล)
๔. สำนักปฏิบัติธรรมภักดีนาคะอาราม (อำเภอบ้านบึง)

งานธุรการ

ทำหน้าที่ขออนุมัติจัดโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ขออนุมัติเงินโครงการและขออนุมัติเบิกเงินโครงการตามงบประมาณตามที่กำหนดไว้ ในแผนปฏิบัติการ ติดต่อประสานงานหน่วยงานที่รับผิดชอบ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโครงการและเข้ารับฝึกอบรมโครงการ รับสมัครผู้ต้องการเข้ารับการอบรมโครงการวิปัสสนากัมมัฏฐาน รับส่งผู้เข้ารับการอบรมและวิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์รวมทั้งผู้รับผิดชอบโครงการ โดยมีเจ้าหน้าที่ธุรการเป็นผู้รับผิดชอบและหัวหน้าฝ่ายเป็นผู้กำกับดูแลเพื่อรายงานตรงต่อผู้อำนวยการ ส่วนธรรมนิเทศ

งานด้านการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ทำหน้าที่เชิญพระวิปัสสนาจารย์ เรียนเชิญผู้เปิดงาน ปิดงาน กำหนดการ กำหนดกิจกรรมและระยะเวลา กำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม และติดตามประเมินผล พร้อมรายงานโครงการโดยเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ให้แก่หัวหน้าฝ่ายงานพิจารณาเพื่อรายงานต่อมหาวิทยาลัยทราบ

การบริหารบุคลากร

ฝ่ายวิปัสสนาธุระจะมีการเลือกและสรรบุคลากร ด้วยการประกาศรับสมัคร เพื่อหาผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตามที่มหาวิทยาลัยต้องการมาปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งงานและภาระงานของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทั้งนี้ฝ่ายวิปัสสนาธุระมีการแบ่งงานและกำหนดหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคลากรแต่ละคน ในแต่ละด้านเพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมภาระงานที่ได้รับมอบหมายและที่มหาวิทยาลัยกำหนด ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติงานในแต่ละด้านมีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้ มีการกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติงานของบุคลากรของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่สอดคล้องกับกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย มีเวลาการปฏิบัติงานตามแผนงาน และตามภาระหน้าที่ของบุคลากรแต่ละระดับของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมเนียมเทศ มีการติดตามประเมินผลของบุคลากร

กำหนดผลตอบแทนทั้งวิทยากรลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว เจ้าหน้าที่และผู้บริหารในระดับต่างๆ พร้อมทั้งการกำหนดการให้รางวัล การลงโทษ การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ปลดออกและให้ออกแก่บุคลากรอย่างชัดเจนในระเบียบข้อบังคับ ตามระเบียบของฝ่ายบุคคลรวมทั้งมีการพัฒนาฝึกอบรมและการศึกษาต่อของบุคลากรฝ่ายวิปัสสนาธุระ เพื่อให้การดำเนินงานในทุกด้านของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทั้งงานประจำ โครงการและงานพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสามารถตอบสนองความต้องการของมหาวิทยาลัย ประชาชนรวมทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน

๔.๑.๓ การอำนวยการฝ่ายวิปัสสนาธุระ

มีการกำหนดแนวทางในการสั่งการและการนำในการดำเนินการโครงการกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชนโดยมหาวิทยาลัยจะเป็นผู้กำหนดทิศทางในภาพรวม สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมจะเป็นผู้กำหนดภาระหน้าที่ในสัดส่วนใดมากกว่ากันจากเดิมเคยกำหนดว่างานบริการวิปัสสนากัมมัฏฐานจัดให้แก่นิสิตเพียงอย่างเดียว ต่อมาให้บริการแก่เจ้าหน้าที่และคณาจารย์ บริการแก่ประชาชนทั่วไปรวมทั้งบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งการสั่งการและการกำหนดทิศทางในภาพรวมโดยมหาวิทยาลัยและสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม

ส่วนธรรมเนียมเทศ เป็นผู้กำหนดโครงการและสั่งการให้ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เป็นผู้ดำเนินการจัดทำโครงการเสนออนุมัติตามแผนและงบประมาณประจำปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการกำกับดูแล

๔.๑.๔ ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศ

ทำหน้าที่ควบคุมสั่งการบังคับบัญชาและกำกับดูแลโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน โดยหัวหน้าฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทำหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการและบริหารโครงการตามที่มหาวิทยาลัยอนุมัติและมอบหมายดำเนินการ ในปีงบประมาณ พร้อมจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานเสนอต่อส่วนธรรมนิเทศทราบและพิจารณาเพื่อเสนอสำนักงานบริหารสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมพิจารณาอนุมัติตามลำดับต่อมหาวิทยาลัย

๔.๑.๕ การกำกับดูแล

ส่วนธรรมนิเทศและสำนักงานบริหารสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม ทำหน้าที่กำกับดูแลการปฏิบัติงานและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานของฝ่ายวิปัสสนาธุระ พร้อมกำหนดแนวทางการวิเคราะห์และการประเมินผลการดำเนินงานโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศ ทำหน้าที่นิเทศและกำกับติดตามผลการดำเนินงานโครงการกิจกรรมอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พร้อมการวัดและประเมินผลการปฏิบัติงานของฝ่ายวิปัสสนาธุระ รวมทั้งงานวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขและพัฒนาการปฏิบัติงานโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินอยู่ให้สำเร็จและบรรลุเป้าหมายตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด เมื่อสิ้นสุดโครงการฝ่ายวิปัสสนาธุระทำหน้าที่รายงานผลการปฏิบัติงานให้ส่วนธรรมนิเทศและสำนักงานบริหารสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมทราบและพิจารณาเพื่อเสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่ออนุมัติ

๔.๒ กระบวนการพัฒนาศติปัญญา ๔

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ กำหนดหลักสูตรและการบริหารหลักสูตรโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน พร้อมการดำเนินงานตามที่มหาวิทยาลัยมอบหมายและกำหนดไว้ในแผน การปฏิบัติงานที่สำคัญในโครงการคือกระบวนการพัฒนาศติปัญญา ๔ ที่ใช้ในการอบรมประชาชนผู้ปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์ประกอบด้วย

วิปัสสนาจารย์จะต้องกำหนดควบคุมดูแลผู้เข้าร่วมโครงการ ให้มีการปฏิบัติตามกระบวนการพัฒนาศติปัญญา ๔ ในการเจริญสติเจริญวิปัสสนาในวิปัสสนาภูมิ ๖ กำหนดรู้อารมณ์วิปัสสนาอันได้แก่ขั้น ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ สัจจะ ๔ ปฏิจสมุปบาท ๑๒ ซึ่งจะต้องอธิบายให้ผู้เข้าปฏิบัติกำหนดรู้ในสิ่งเหล่านี้อยู่ตลอดเวลาในขณะที่ปฏิบัติในอริยาบถ ๔ ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องประกอบกับการสอบอารมณ์และแต่งอินทรีย์แก่ผู้ปฏิบัติในกายนุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา จิตตานุปัสสนาสติปัญญา และธรรมา

นุปัสสนาสติปัฏฐาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เข้ากระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ ได้อย่างถูกต้องและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติระยะสั้น ๓ วัน ๒ คืน การบริหารจัดการต้องใช้เวลาในการดำเนินการทั้งการรับส่งการเข้าพัก ในการทำภารกิจต่างๆ ของผู้ปฏิบัติทำให้ต้องใช้เวลาประมาณ ๑ วัน ซึ่งทำให้เวลาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้เข้าร่วมโครงการมีเวลาน้อยลงเหลือเพียง ๒ วัน

ดังนั้น งานบริหารโครงการและกระบวนการพัฒนาสติปัฏฐาน ๔ จึงดูแลผู้ปฏิบัติไม่ทั่วถึง และไม่สามารถพัฒนาผู้ปฏิบัติในหลักการ วิธีการและขั้นตอนให้สามารถและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้การจัดโครงการระยะสั้นยังคงเกิดประโยชน์กับผู้ปฏิบัติในการนำหลักและวิธีการพื้นฐานไปกำหนดรู้ตนเอง และมีสติกำหนดรู้ในการดำเนินงานในชีวิตประจำวันได้บ้าง ส่วนประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับฝ่ายวิปัสสนาธุระ และมหาวิทยาลัย คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการประชาสัมพันธ์งานมหาวิทยาลัยให้แก่ประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและงานของมหาวิทยาลัยได้มากขึ้น

๔.๓ การบริหารหน่วยงาน (SWOT)

จากการสัมภาษณ์ พระมหาอุทัย พลเทโว, พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี, พระมหาธีรราชชินวโร, พระมหาสมลักษณ์ กนฺธสาโร และพระมหาวิชัย ยติชโย, เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๔.๐๐ น. สามารถสรุปจุดแข็งและจุดอ่อนได้ ดังนี้

๔.๓.๑ จุดแข็งและจุดอ่อน

จุดแข็ง

๑. มีกระบวนการพัฒนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ไว้ใช้ในการจัดการฝึกปฏิบัติ
๒. มีวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ด้านสติปัฏฐาน ๔
๓. มีโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ระยะสั้น ๓ - ๕ วัน

จุดอ่อน

๑. ขาดโครงการที่ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานระยะยาว

๒. ขาดคู่มือการปฏิบัติในการฝึกภาคปฏิบัติและภาคปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์ ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน และแนวการบริหารที่ชัดเจนว่าจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนอย่างไร รวมถึงติดตามการประเมินผลและนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาโครงการให้เหมาะสม

โอกาส

๑. ผู้เข้าปฏิบัติมีเวลาน้อยและต้องการปฏิบัติในโครงการระยะสั้น
๒. ผู้เข้าปฏิบัติส่วนใหญ่มีปัญหา มีความทุกข์ ต้องการพัฒนาตนเองเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์กายและทุกข์ใจ

อุปสรรค

๑. ผู้เข้าปฏิบัติส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในการควบคุมตัวเองและการเก็บอารมณ์
๒. ผู้เข้าปฏิบัติมีพื้นฐานไม่เท่ากันทำให้การพัฒนาผู้เข้าปฏิบัติจึงมีปัญหาทั้งผู้มีพื้นฐานต่างกัน

๔.๔ ผลสำเร็จโครงการ

ผู้ดำเนินงานโครงการเป็นผู้ขับเคลื่อนงาน ให้เกิดความรู้แจ้งในความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในสิ่งต่าง ๆ โดยครบถ้วนรอบด้าน เรียกว่า **ปริญญญา ๓^๐** ได้แก่

๑. **ญาณปริญญญา** รู้ซึ่งรูปนาม คือความรู้สภาวะของรูปนามตามสภาวะของมัน คือรู้ว่าอะไรคืออะไร
๒. **ตรีนปริญญญา** รู้ไตรลักษณ์ คือ รู้ด้วยปัญญาที่ยังลึกซึ้งลงไปถึงสามัญลักษณ์ ได้แก่ การรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามกฎธรรมดา โดยพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นั่นคือรู้ว่าเป็นอย่างไร
๓. **ปหานปริญญญา** รู้ละกิเลส คือ รู้ถึงขั้นที่ทำให้ถอนความยึดติดเป็นอิสระจากสิ่งนั้น ๆ ได้ไม่เกิดความผูกพันหลงใหล ทำให้วางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ให้ถูกต้อง นั่นคือรู้ว่าทำอะไรอย่างไร

^๐ บ.ม. (บาลี) ๒๕/๑๓/๔๓, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๕๔๕/๑๔๓. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบญาณ ๓ กับอาการ ๑๒

หัวข้อ	สังขญาณ	กิจจญาณ	กตญาณ
ทุกข์	รู้ชัดว่าความทุกข์มีอยู่จริงในชีวิต	ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ (ปริณฺเญยธรรม)	ได้กำหนดรู้แล้ว
สมุทัย	รู้ชัดว่าต้นหาคือเหตุให้เกิดทุกข์จริง	ต้นหาเป็นสิ่งที่ควรละ (ปหานัตถัพพธรรม)	ได้ละแล้ว
นิโรธ	รู้ชัดว่าความดับทุกข์มีอยู่จริง	นิโรธควรทำให้แจ้งขึ้นในใจ (สัจฉิกาตัพพธรรม)	ได้ทำให้แจ้งแล้ว
มรรค	รู้ชัดว่ามรรค ๘ เป็นทางไปสู่ความดับทุกข์จริง	มรรคเป็นสิ่งที่ควรอบรม บำเพ็ญให้เกิดขึ้น (ภาเวตัพพธรรม)	ได้เจริญอบรมให้เต็มที่แล้ว

๔.๔.๑ อานิสงส์สูงสุดของการพิจารณาอย่างถูกวิธี^๐

ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ได้ชื่อว่า บรรลุอริยมรรค อริยผล ได้เห็นแจ้งพระนิพพานขึ้น โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผลแล้ว ผู้ปฏิบัติมาจนได้บรรลุถึงนิพพานนั้นต้องผ่านญาณ ๑๖ ญาณ หรือวิสุทธิ ๗ อย่างมาโดยลำดับ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่าวิสุทธิ ๗ ประการ คือ สลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณ - ทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ส่งผู้ปฏิบัติให้ถึงพระนิพพาน จุจรรถ ๗ ผลัด ฉะนั้น

การที่ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลเบื้องสูงขึ้นไปต้องกลับมาเจริญวิปัสสนา เพื่อให้ผ่านญาณไปตามลำดับเหมือนกับการปฏิบัติครั้งแรกก็จริงแต่ลักษณะและคุณภาพของญาณนั้น ๆ มี

^๐ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๓/๑๘๘.

ความละเอียดประณีต และสามารถกำจัดกิเลสได้ดีและมากขึ้นไปกว่ากันโดยลำดับของแต่ละชั้น เช่น มีสติสัมปชัญญะปรากฏชัด และสุขุมลึกซึ้งกว่ากัน โดยเฉพาะญาณใน ๔ มรรค คือ โสดาปัตติมรรค ญาณ สกทาคามิมรรค ญาณ อนาคามิมรรค ญาณ และอรหัตมรรค ญาณ มีกำลังประหวนกิเลสได้มากกว่ากัน คือ โสดาปัตติมรรค ผล, สกทาคามิมรรค ผล, อนาคามิมรรค ผล, อรหัตมรรค ผล

เมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ประสงค์จะบรรลุอริยมรรคอริยผลเบื้องสูงขึ้นไป ก็ปฏิบัติโดยทำนองเดียวกันนี้ ตั้งแต่เริ่มต้นปฏิบัติไปตั้งแต่อุทัพพญาณเท่านั้น เพราะพระโสดาบันบุคคลนั้น ได้รู้แจ้งขั้น ๕ พร้อมทั้งเหตุปัจจัย และเห็นขั้น ๕ เป็นพระไตรลักษณ์มาโดยชอบอย่างไม่แปรผัน แล้ว จึงไม่ต้องพิจารณานามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ และสัมมสนญาณ อันเป็นญาณเบื้องต้นของวิปัสสนาญาณซ้ำอีก

โสดาปัตติมรรคที่ ๑ ละกิเลสชนิดที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในอบายภูมิได้สิ้นเชิง หมายความว่า พระโสดาบันบุคคลย่อมไม่ไปเกิดในอบายภูมิอีกต่อไป

สกทาคามิมรรคที่ ๒ ละกิเลสอย่างหยาบ โดยเฉพาะที่แสดงออกมาทางกาย วาจา ได้สิ้นเชิง

อนาคามิมรรคที่ ๓ ละกิเลสชนิดเบาบางได้สิ้นเชิง

อรหัตมรรคที่ ๔ ชั้นสูงสุด ละกิเลสอย่างละเอียด ซึ่งแทรกซึมอยู่ในจิตสันดานได้โดยสิ้นเชิง หมายความว่า พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นผู้หมดหลุดพ้นจากกิเลสทุกประเภททุกชนิด เป็นผู้มีขันธสันดานบริสุทธิ์หมดจดอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ท่านจึงไม่มีกิเลสอันเป็นเชื้อให้ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายในภพทั้งหลายอีกเมื่อดับขั้นทั้ง ๕ อันเป็นวิบากขั้นครั้งสุดท้ายแล้วก็ปรินิพพาน ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

จะเห็นได้ว่า ผู้ปฏิบัติมาจนได้บรรลุถึงนิพพานนั้น ต้องผ่านญาณ ๑๖ หรือวิสุทธิ ๑ อย่างมาโดยลำดับ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค เจ้าจักรีตรัสว่า วิสุทธิ ๑ ประการ คือ สิววิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัตสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัตสนวิสุทธิ และญาณทัตสนวิสุทธิ

๔.๔.๒ การเห็นแจ้งอริยสัจ ๔

การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นวิธีเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยวิปัสสนาวิธีนี้ แสดงให้เห็นถึงการได้เห็นอริยสัจ ๔ ไปในตัวกล่าวคือ เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุอริยมรรคแล้วนั้น มรรคจิตย่อมได้นิพพานเป็นอารมณ์ นิพพานนั้นก็ให้แก่ นิโรธสัจ นั่นเอง ดังนั้น ผู้ได้บรรลุมรรคญาณจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เห็นแจ้งนิโรธสัจด้วยมรรคญาณ หรือ มรรคปัญญา

อธิบายว่า ปัญญาเจตสิกที่เกิดร่วมกับมรรคจิตนั้น เป็นตัวสัมมาทิฏฐิเป็นองค์ธรรมของอริยมรรคที่ ๑, และในขณะที่มรรคจิตเดียวกันนั้น มีวิตกเจตสิกอันเป็นสัมมาสังกัปปะ เป็นองค์อริยมรรคที่ ๒, มีสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะเจตสิก อันเป็นองค์อริยมรรคที่ ๓-๔ -๕, มีวิริยะ สติ และเอกกตตาเจตสิก อันเป็นตัวสัมมาวิริยะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ องค์อริยมรรคที่ ๖-๗-๘ เกิดร่วมกันประกอบพร้อมกัน โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียวกัน องค์อริยมรรค ๘ ประการนี้เป็นมรรคสัจ ดังนั้น ผู้ได้บรรลุมรรคญาณนั้น จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้เห็นแจ้งมรรคสัจ

ขั้น ๕ อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานที่ผู้ปฏิบัติพิจารณาตั้งแต่ต้นจนถึงอนุโลมญาณเป็นที่สุดนั้นเป็นตัว ทุกขสัจ ผู้บรรลุมรรคญาณนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้เห็นแจ้งทุกขสัจ ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดขั้น ๕ นั้นเป็น สมุทยสัจ ผู้บรรลุมรรคญาณจึงได้ชื่อว่าเป็น ผู้เห็นแจ้ง-สมุทยสัจ ผู้บรรลุถึงมรรคญาณแล้ว ชื่อว่า ได้เห็นแจ้งอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ด้วยมรรคญาณ หรือ มรรคปัญญา^๐

นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ประเมินโครงการของวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจไว้ ดังนี้

๑. การวางแผน

ได้เจาะกลุ่มในทุกสังกัดและตามเทศกาลสำคัญ

๒. ปรัชญาและวิสัยทัศน์

- การเผยแผ่การปฏิบัติธรรม
- การอบรมประชาชนพุทธศาสนิกชน
- การพัฒนาจิต

^๐ กามภุชราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๒.

๓. วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาบุคคล
- เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา
- เพื่อประกาศเกียรติภูมิของมหาวิทยาลัยฯ ให้เป็นที่รู้จัก

๔. หลักสูตรและระยะเวลา

หลักสูตร ที่จัดน่าจะพัฒนาหลักสูตรทั้งขั้นพื้นฐาน ขั้นปานกลางและขั้นสูง แก่ผู้เข้าปฏิบัติ ควรจะจำกัดผู้เข้าปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลมากที่สุด

ระยะเวลา จัดตามเวลาที่เหมาะสมตามที่บุคลากรเป้าหมาย สามารถมาได้และเวลาที่หลักสูตรนั้นๆ ต้องการ

๕. การดำเนินงานโดยฝ่ายธรรมนิเทศ

- การทำงานของมหาวิทยาลัยฯ เป็นหน่วยๆ ขาดการประสานงาน เช่น ปริญญาตรีกับบัณฑิตวิทยาลัย ทำให้กระบวนการจัดการปฏิบัติไม่สอดคล้องกัน ในลักษณะต่างคนต่างทำ

- ผู้รับผิดชอบ ควรประสานงานกันทั้งระบบ ตั้งแต่ปริญญาตรีกับบัณฑิตวิทยาลัย จะเป็นการศึกษางานซึ่งกันและกัน และดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมได้ เช่น

ปริญญาตรี จัดปฏิบัติธรรมต้องอาศัยวิปัสสนาจารย์จากมหาวิทยาลัยฯ แต่วิปัสสนาจารย์เป็นนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย ที่ต้องเข้าปฏิบัติในหลักสูตร จึงทำให้ขาดวิปัสสนาจารย์ที่มีน้อยอยู่แล้ว ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานของผู้จัดและวิปัสสนาจารย์ที่จะมาดูแล

ระยะเวลา การปฏิบัติธรรมของนิสิตตรงกันทั้งปริญญาตรีกับบัณฑิตวิทยาลัย วิปัสสนาจารย์ต้องอาศัยจากสำนักอื่นซึ่งไม่เข้าใจสภาพของนักศึกษา การควบคุมให้ปฏิบัติตามย่อมเป็นไปได้ยาก เช่น มีการแอบไปทำอยู่นอกห้องปฏิบัติ การใช้โทรศัพท์ที่ขัดต่อการปฏิบัติ การอ่านหนังสือหรือแอบทำงานส่วนตัวไม่ว่ารายงาน วิทยานิพนธ์ การออกไปนอกสถานที่ การพูดคุยกันตลอดเวลาทั้งในห้องปฏิบัติและนอกห้องปฏิบัติ เนื่องจากสถานที่ที่มหาวิทยาลัยฯ ไปขอใช้เกรงว่านิสิตจะไม่พอใจ หรือเกรงใจนิสิต ซึ่งเป็นผลเสียต่อตัวนิสิตเอง

๖. งบประมาณและสถานที่โครงการ

- งบประมาณ ควรเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่วิปัสสนาจารย์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เช่น ค่าพาหนะในการเดินทางของวิปัสสนาจารย์

- งบประมาณจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ในการอบรมให้พร้อม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่วิปัสสนาจารย์ เช่น เครื่องเสียง นาฬิกา น้ำดื่มและอื่นๆ ที่จำเป็น

สถานที่โครงการ

ควรให้สัปปายะแก่ผู้ปฏิบัติ ไม่ใช่ว่าขอไปทีควรให้มีระเบียบเรียบร้อย คำนึงถึงสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติและความสวยงาม ตามหลักบริหารจัดการมาใช้ได้จากแบบประเมินที่นักศึกษาประเมินไปเป็นเกณฑ์